

2. Дробноход М. І., Вольвач Ф. В. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою. — К., 2000. — 120 с.
3. Зверев И. Д. Экология в школьном обучении: Новый аспект образования. — М.: Просвещение, 1980. — 184 с.
4. Злобін Ю. А. Екологічні проблеми агропромислового комплексу України на порозі третього тисячоліття // Ойкумена. — 1993. — № 3. — С. 8–15.
5. Крюкова О. В. Формування екологічно-доцільної поведінки молодших школярів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2005. — 20 с.
6. Лисенко Н. В. Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. — Івано-Франківськ, 1996. — 391 с.
7. Матеюк О. П. Формування екологічної культури майбутніх економістів як складової професійної підготовки на засадах сталого розвитку. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Вінниця, 2008. — 20 с.
8. Мітрасова О. П. Формування системи знань з хімічних основ екології у студентів сільськогосподарських спеціальностей. Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — К., 2000. — 170 с.
9. Негруца Н.А. Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — К., 2003 — 19 с.
10. Некос А.Н. Экологическое образование и воспитание: географические и педагогические основы: Дис. ... канд. географ. наук: 13.00.01. — Харьков, 1993. — 233 с.
11. Немец Л. Н., Шатровський А. Г. Оптимизация внутрпредметных и межпредметных связей в единой системе непрерывного экологического образования и воспитания // Проблемы создания единой системы экологического образования и воспитания в Украине: Тезисы докл. межд. научно-практической конференции. — Харьков, 1994. — С. 70–73.
12. Нінова Т. С. Підготовка майбутніх учителів хімії до екологічної освіти і виховання учнів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. — Черкаси, 2002. — 219 с.
13. Овчинников Н. Ф. Структура и симметрия // Проблемы исследования систем и структур: Материалы конференции. — М., 1965. — С. 13.
14. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07. — Тернопіль, 2005. — 51 с.
15. Пустовіт Г. П. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті.// Освіта. — 2002. — № 3. — С. 2–5.
16. Реймерс Н. Ф. Охрана природы и окружающей человека среды: словарь-справочник. — М.: Просвещение, 1990. — 319 с.
17. Сафонов И. П. Формирование экологической культуры учителя: Дис. ... канд. филос. наук. — М., 1992. — 176 с.
18. Тарасенко Г. С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя. — Вінниця: Вінниц. держ. пед. ін-т, 1997. — 110 с.
19. Фенчак Л. М. Методологічний аспект формування екологічної культури. // Нові технології навчання. — К., 2005. — № 41. — С. 150–156.
20. Фенчак Л.М. Проблема формування екологічної культури студентів у психолого-педагогічній теорії. // Проблеми освіти: Наук.-метод. збірник. — К., 2004. — № 35. — С. 230–242.

Тетяна РОЗУМНА

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ

У статті розглядається, як у процесі гуманітарного навчання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України використовуються інтерактивні методи щодо формування в курсантів педагогічної культури. Показано, що результативність використання цих методів визначається під час експериментальної перевірки. Вказані основні компоненти педагогічної культури майбутніх офіцерів-прикордонників і засоби їх реалізації.

Найбільш пріоритетними сферами ХХІ ст. стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і забезпечує індивідуальний розвиток

особистості. Деякі автори розглядають освіту як процес культурної ідентифікації [3, 38]. В онтологічному контексті освіта є сферою соціокультурної практики людства, яка пов'язується з цілеспрямованим, спеціально організованим процесом «утворення людського в людині» [1, 4]. Для того, щоб професія стала культурою, професіонал має «зламувати власну шкаралупу» [3, 50]. Відтак фахівець, у службові обов'язки котрого входить процес навчально-виховної взаємодії з підлеглими, яким є офіцер-прикордонник, не повинен зупинятися на досягнутій професійній досконалості, а впускати у смислове поле своєї діяльності цілі, цінності, норми і зразки інших професій (педагога, психолога, консультанта), інших сфер людської діяльності (філософії, мистецтва, науки тощо), які є ціннісними аспектами загальної і професійно-педагогічної культури. Тоді у майбутнього офіцера сформується на цій основі власна педагогічна культура.

Проблема впровадження у навчальний процес підготовки майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України таких педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню у курсантів високого рівня педагогічної культури, зумовлюється специфікою навчання у військовій вищій школі. На нашу думку, найбільш оптимальним і прогресивним щодо цього є використання методів інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що проблема педагогічної культури військовослужбовців була предметом кількох дисертаційних досліджень, які проводились у Національній академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Так, розвиток етнопедагогічної культури майбутніх офіцерів у навчально-виховному процесі вивчала В. Гомотюк [2], розвиток педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України досліджував В. Зелений [4], шляхи та умови вдосконалення виховання курсантів Національної академії Прикордонних військ України аналізувалися Д. Коцербую [5], формування культури педагогічного спілкування у курсантів-прикордонників у процесі військово-професійної підготовки вивчав Ю. Кудінов [6], активне соціально-психологічне навчання компетентності в спілкуванні керівників військових колективів ПВУ аналізував В. Печенежський [7], формування основ педагогічної культури у слухачів Академії Прикордонних військ України в процесі військово-професійної підготовки було предметом дослідження В. Шевчук [8]. Однак спеціального вивчення результативності використання інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін з метою формування педагогічної культури курсантів-прикордонників не проводилося.

Мета статті полягає в обґрунтуванні результативності проведеного експериментального дослідження з формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін.

Поставивши за мету дослідити методіку формування педагогічної культури майбутніх офіцерів за допомогою використання інтерактивних методів, ми визначили одним з основних завдань підготовчо-організаційного етапу нашого дослідження розробку авторського варіанта моделі формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін (рис. 1.). Проведемо оглядовий аналіз запропонованої моделі.

Метою організації експериментального дослідження є формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін.

Основними складовими педагогічної культури курсантів-прикордонників визначено мотиваційний, аксіологічний і когнітивно-діяльнісний компоненти. Всі вони органічно пов'язані між собою, оскільки сформованість мотиваційної сфери курсантів визначає їх суб'єктний досвід і спонукає до визначення професійних та особистісних ціннісних орієнтацій, що, відповідно, дає змогу реалізувати знання і вміння, одержані в процесі навчання гуманітарних дисциплін, у моделях професійно-педагогічних ситуацій під час інтерактивного навчання, що є показником сформованості когнітивно-діялісного компоненту педагогічної культури.

У експериментальній моделі визначено критерії і показники сформованості кожного компонента педагогічної культури курсантів.

Критеріями і показниками сформованості мотиваційного компонента є виявлення інтересу курсантів до різних аспектів педагогічної культури; розуміння і тлумачення цього

явища як особистісної характеристики майбутнього офіцера; усвідомлення потреби сформувати у собі певні психолого-педагогічні, моральні і поведінкові якості; оволодіти необхідними знаннями і вміннями, щоб реалізувати прагнення до самовдосконалення; на основі активності в умовах інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін набути суб'єктного ціннісного досвіду співробітництва, рефлексії і відтворення норм педагогічної культури.

Основними засобами реалізації цього компонента є участь курсантів-прикордонників у психолого-педагогічних інтерактивних вправах, які сприятимуть здійсненню самооцінки й аналізу зразків поведінки інших курсантів у ситуаціях, що потребують вияву педагогічної культури та мотивуватимуть майбутніх офіцерів до самовдосконалення. З цією метою найбільш доцільним буде використання інтерактивних методів на зразок «акваріум», «рефлексивне коло», «рефлексивна мішень», «самооцінка», «мозковий штурм» та ін.

Реалізація аксіологічного компонента педагогічної культури передбачає визначення курсантами сукупності педагогічних цінностей, що мають велику значущість для суспільства, окремої педагогічної системи (знання, ідеї, концепції) та кожного майбутнього офіцера зокрема, виявлення ціннісного толерантного ставлення до іншої особистості. Процес присвоєння педагогічних цінностей відбувається на особистісно-творчому рівні. Засвоюючи цінності педагогічної культури в умовах інтерактивної взаємодії, курсант може перетворювати, інтерпретувати їх, що визначається як його особистісними властивостями, так і характером його майбутньої навчально-виховної службової діяльності. Саме в діяльності визначаються і розв'язуються протиріччя творчої самореалізації особистості, що потребує наявності інтересу, ініціативи, здібностей, індивідуальної свободи, самостійності, відповідальності і прагнення до самовдосконалення, котрі були сформовані як показники реалізації мотиваційної сфери педагогічної культури.

Критеріями і показниками аксіологічного компонента ми визначили сформованість ціннісного відношення до формування власної педагогічної культури, до одержання психолого-педагогічної освіти та вмінь іншомовного спілкування, сформованість толерантного ставлення до інших. Засобами реалізації цього компонента є участь курсантів у диспутах, дискусіях, психолого-педагогічних іграх, тренінгах та інших інтерактивних діях, які дають змогу майбутнім офіцерам виявити зразки толерантної поведінки в міжособистісних відносинах на основі одержаних психолого-педагогічних знань про особливості побудови продуктивних і ефективних стосунків.

Реалізація когнітивно-діяльнісного компонента ґрунтується на сформованості мотиваційного та аксіологічного компонентів педагогічної культури і включає в себе психолого-педагогічні знання способів і прийомів педагогічної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників та вміння переносити ці знання в нові умови іншомовного спілкування. Адже цінності педагогічної культури засвоюються і створюються особистістю у процесі діяльності, що підтверджується нерозривним зв'язком культури і діяльності.

Психолого-педагогічна компетентність (грамотність, мислєдіяльність, смислотворчість, емпатійність, гнучкість) та комунікативна компетентність (культура педагогічного спілкування, вміння іншомовного спілкування) виявлятимуться тільки у ситуаціях, у яких курсанти можуть випробувати свої можливості, навички, здібності та продемонструвати сформовані елементи педагогічної культури. Отже технологію формування і розвитку всіх компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників можна розглядати як процес розв'язання різноманітних педагогічних задач (аналітико-рефлексивних, організаційно-діяльнісних, конструктивно-прогностичних, оціночно-інформаційних, корекційно-регулювальних).

Рівень педагогічної культури курсантів характеризується рівнем сформованості її компонентів — високим, середнім і низьким.

Високий рівень педагогічної культури характеризує курсанта, який має певні установки щодо виявлення власної педагогічної культури, володіє необхідними для цього особистісними якостями, планує здійснювати педагогічно-виховну роботу з особовим складом на високому рівні, проводить творчий пошук вирішення ситуаційних педагогічних задач, має стійко виявлену потребу в творчому зростанні, досягає високих результатів у навчанні і самовихованні. На цьому рівні сформовані всі компоненти педагогічної культури та яскраво виражена потреба в подальшому її вдосконаленні. Цей рівень можна назвати професійно-творчим.

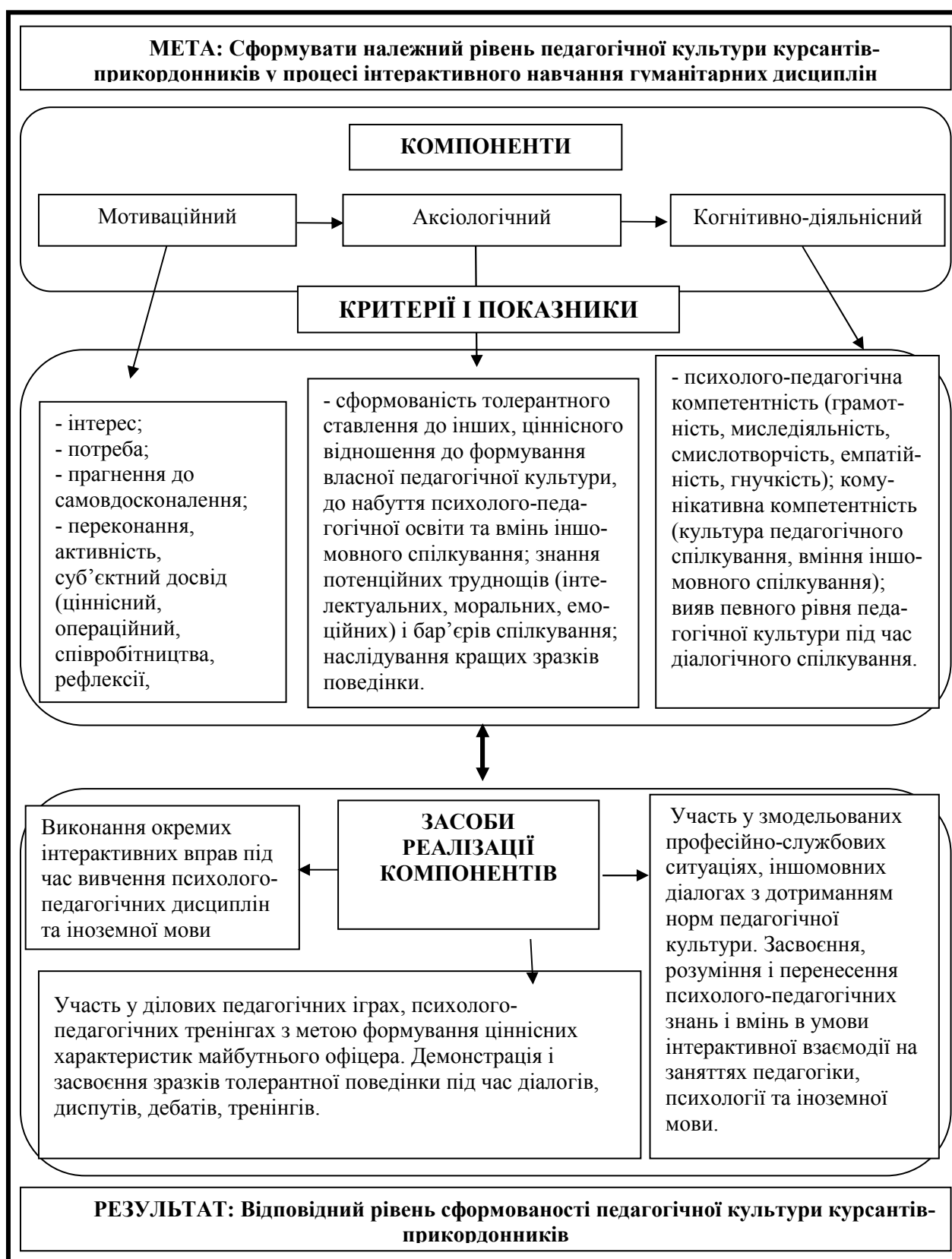


Рис. 1. Модель формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Середній рівень педагогічної культури характеризує курсанта, який володіє необхідними якостями, планує здійснювати службово-педагогічну діяльність з опорою на професійні та психолого-педагогічні знання, але не відчуває стійкої потреби в самовдосконаленні, має середні результати у вмінні здійснювати діалогічне іншомовне спілкування. Цей рівень може називатись професійно-адаптивним. На цьому рівні помітні прояви одних компонентів педагогічної культури і недостатня сформованість інших.

Низький рівень педагогічної культури характеризує курсанта, який не має бажання удосконалювати свій рівень педагогічної культури, у навчальному процесі концентрує увагу на досягненні тимчасових успіхів у вигляді задовільної оцінки з певних дисциплін, здебільшого військового спрямування, гуманітарну підготовку вважає другорядною. Тому він одержує невисокі результати в навчанні з гуманітарних дисциплін, в міжособистісній взаємодії з іншими курсантами виявляє зверхність, не має потреби у самовдосконаленні. На цьому рівні проявляється відсутність окремих компонентів педагогічної культури курсанта, а також потреби в їх формуванні, у професійному зростанні.

З метою здійснення узагальнення та аналізу результатів усіх етапів експериментального дослідження ми об'єднали всі одержані дані з показниками рівнів сформованості компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників у зведену таблицю 1.

Таблиця 1

Зведена таблиця сформованості усіх компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників

Група і КК	КПК	ЕК	Рівні сформованості компонентів ПК					
			Високий («5»)		Середній («4»)		Низький («3»)	
			КК	%%	КК	%%	КК	%
КГ 118 курсан- тів	МК	ВК	11	9,32	39	33,05	68	57,63
		ПК	12	10,17	45	38,14	61	51,69
	АК	ВК	9	7,63	77	65,25	32	27,12
		ПК	11	9,32	78	66,10	29	24,58
	КДК	ВК	7	5,93	40	33,9	71	60,17
		ПК	8	6,78	41	34,75	69	58,47
ЕГ 119 курсан- тів	МК	ВК	10	8,40	41	33,61	69	57,98
		ПК	46	38,66	58	48,74	15	12,60
	АК	ВК	9	7,56	76	63,87	34	28,57
		ПК	28	23,53	78	65,55	13	10,92
	КДК	ВК	6	5,04	41	34,45	72	60,50
		ПК	19	15,97	54	45,38	46	38,65

Умовні позначення: КГ — контрольна група; ЕГ — експериментальна група; ПК — педагогічна група; КПК — компоненти педагогічної культури; ЕК — етап контролю; МК — мотиваційний компонент; АК — аксіологічний компонент; КДК — когнітивно-діяльнісний компонент.

Аналіз даних зведеної таблиці дає змогу зробити висновок, що в ході експерименту спостерігається різна результативність сформованості кожного із зазначених компонентів. Наприклад, за результатами підсумкового контролю високий рівень сформованості за мотиваційним, аксіологічним та когнітивно-діяльнісним компонентами у курсантів КГ мав такі показники: 10,17, 9,32 і 6,78%. В ЕГ також спостерігалась ця закономірність: 38,66, 23,53 і 15,97% курсантів. Аналіз даних за показниками середнього рівня показав, що найменше було тих курсантів, в яких сформований КДК педагогічної культури (в КГ — 34,75% курсантів, а в ЕГ — 48,74%); середній рівень сформованості МК був у 38,14% курсантів в КГ і 48,74% — в ЕГ; за показниками АК середній рівень властивий 66,1% курсантів КГ і 65,55% курсантів ЕГ. Аналіз показників низького рівня сформованості кожного компонента педагогічної культури показав, що найбільше курсантів, яким властивий цей рівень за КДК (в КГ — 58,47%, в ЕГ — 38,65%). Відповідно на підсумковому етапі експерименту низький рівень МК педагогічної культури був властивий 51,69% курсантів КГ і 12,6% — ЕГ; за показниками сформованості АК в КГ було 24,58%, а в ЕГ — 10,92% курсантів.

Це означає, що для визначення загального рівня сформованості педагогічної культури курсантів-прикордонників потрібно брати дані, які відображають сформованість усіх компонентів на відповідному рівні (високому, середньому і низькому).

Отже, для курсантів з високим рівнем сформованості МК має бути властивий такий же рівень сформованості АК і КДК. Оскільки КДК педагогічної культури курсантів-прикордонників передбачає сформованість мотиваційної сфери ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів, то ми визначали загальний показник сформованості педагогічної культури за даними цього компонента.

Формуючи підсумкову таблицю, в якій узагальнюються показники всіх рівнів і всіх компонентів педагогічної культури курсантів-прикордонників, ми використовували дані сформованості організаційно-діяльничого компонента і визначили середній показник, що аналогічний середньому балу (СБ). Для подальшого проведення математичних розрахунків із визначення достовірності нашого експериментального дослідження необхідно використовувати цифрові значення кожного рівня, які ми позначили так: високий рівень — 5 балів; середній рівень — 4 бали; низький рівень — 3 бали.

Таблиця 2

Результати сформованості педагогічної культури курсантів-прикордонників

Групи	ЕК	КК	Рівні сформованості ПК						СБ
			Високий (5 балів)		Достатній (4 бали)		Задовільний (3 бали)		
			КС	%	КС	%	КС	%	
КГ	ВК	118	7	5,93	40	33,9	71	60,17	3,46
	ПК		8	6,78	41	34,75	69	58,47	3,48
ЕГ	ВК	119	6	5,04	41	34,45	72	60,50	3,45
	ПК		19	15,97	54	45,38	46	38,65	3,77

Аналіз табличних даних дає змогу зробити висновок, що інтерактивне навчання гуманітарних дисциплін за експериментальною методикою сприяє більш інтенсивному підвищенню рівня сформованості педагогічної культури курсантів-прикордонників, ніж за умов навчання майбутніх офіцерів за традиційною методикою. Ця закономірність спостерігається в таких показниках:

- зростанні середнього балу в ЕГ на 0,32 бала (від 3,45 до 3,77 бала), а в КГ тільки на 0,02% (від 3,46 до 3,48 бала);
- збільшенні кількості курсантів з високим рівнем сформованості педагогічної культури в ЕГ від 5,04 до 15,97%, а в КГ — тільки від 5,95 до 6,78%;
- зростанні кількості курсантів із середнім рівнем сформованості педагогічної культури в ЕГ від 34,45 до 45,38%, а в КГ — тільки від 33,9 до 34,75%;
- зменшенні кількості курсантів з низьким рівнем сформованості педагогічної культури в ЕГ від 60,50 до 38,65%, а в КГ — тільки від 60,17 до 58,47%.

Одержані дані свідчать про ефективність запропонованої у нашому дослідженні методики формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін.

Для перевірки гіпотези дослідження, формулювання висновків на основі знайдених характеристик необхідно було не тільки порівняти одержані дані в контрольних та експериментальних групах, а й провести порівняння цих емпіричних даних з теоретичним критерієм, числові показники якого є у відповідних таблицях. Для доведення вірогідності результатів дослідження та з метою визначення достовірності проведеного експерименту було опрацьовано спеціалізовану літературу, яка дала змогу застосувати статистичні методи обробки результатів педагогічного експерименту. З цією метою використовувався метод порівняння дисперсій для визначенні F-критерію, показники якого в ЕГ становили 1,42, що є ближчим до стандартних табличних даних в межах 1,6–1,3, ніж показники F_{emp} у КГ, які мають значення 1,05, що підтверджує ефективність нашої методики.

Результативність формування педагогічної культури курсантів-прикордонників у процесі інтерактивного навчання гуманітарних дисциплін залежить від цілеспрямованого застосування запропонованої методики навчання майбутніх офіцерів, що перевірено і знайшло підтвердження в експериментальних групах, доведено й підкріплено розрахунками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В. Формування методологічної культури майбутнього вчителя / В. Буряк // Педагогіка і психологія. — 2003. — № 2. — С. 3–7.
2. Гомонюк О. М. Розвиток етнопедагогічної культури майбутніх офіцерів у навчально-виховному процесі: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. М. Гомонюк. — Хмельницький, 2001. — 237 с.
3. Занина Л. В. Основы педагогического мастерства / Л. В. Занина Н. П. Меньшикова. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. — 288 с.
4. Зелений В. І. Розвиток педагогічної культури молодих офіцерів внутрішніх військ МВС України: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. І. Зелений. — К., 2003. — 212 с.
5. Коцеруба Д. М. Шляхи та умови вдосконалення виховання курсантів Національної академії Прикордонних військ України: Дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02 / Д. М. Коцеруба. — Хмельницький, 2000. — 221 с.
6. Кудинов Ю. В. Формирование культуры педагогического общения у курсантов-пограничников в процессе военно-профессиональной подготовки: Дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02 / Ю. В. Кудинов. — Хмельницький, 1998. — 200 с.
7. Печенежский В. П. Активное социально-психологическое обучение компетентности в общении руководителей воинских коллективов ПВУ: Дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02 / В. П. Печенежский. — Хмельницький, 2000. — 226 с.
8. Шевчук В. І. Формування основ педагогічної культури у слухачів Академії Прикордонних військ України в процесі військово-професійної підготовки: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. І. Шевчук. — Хмельницький, 1999. — 176 с.

Юрій ІВАШКОВ

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті розкрито сутність моделі формування дисциплінованості майбутніх офіцерів-прикордонників. Охарактеризовано систему цілей і завдань, закономірності і принципи формування цієї якості у курсантів, а також її технологію, насамперед засоби педагогічної взаємодії, форми та засоби досягнення дисциплінованості.

Дисципліна є найважливішою умовою високої бойової готовності та боєздатності підрозділів і частин. Тільки на її основі можна забезпечити належну організованість військ, їх бойову майстерність, постійну готовність до виконання поставлених завдань, надійну керуваність. Адміністрація Державної прикордонної служби України (ДПСУ) проблему забезпечення правопорядку і дисципліни визнає пріоритетною, оскільки нині в умовах стрімкого розвитку відомства ключового значення набуває людський фактор. Професіоналізм персоналу і стан дисципліни є складовими успіху відомства загалом.

Метою статті є обґрунтування моделі формування дисциплінованості у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Вітчизняні військові педагоги і психологи провели певні дослідження з цієї проблеми. Так, Е. П. Утлік визначив основи психологічної теорії дисциплінарних систем. Дисциплінованість як важливу якість особистості воїнів розглядали О. А. Аксьонов, О. М. Василевський, В. А. Петров. Основні аспекти діяльності офіцерів щодо зміцнення дисципліни у військових підрозділах вивчали В. Т. Доценко, Л. С. Мальцев, Я. Я. Юрченко та інші науковці. Проблеми виховання дисциплінованості у військовослужбовців розглядали А. П. Андруник, А. В. Барабанщиков, В. І. Вдовюк та ін. Особливості підготовки курсантів до діяльності щодо зміцнення військової дисципліни досліджували Н. Ф. Бондаренко, А. А. Лук'янець, системний підхід до виховання дисциплінованості у курсантів вищих військових навчальних закладів — С. М. Гречко.